

Analysis of Idiomatic Equivalence in Mohammad Dashti's Translation of Nahj al-Balagha Sermons Based on Nida's Theory

Masoud Fekri

Associate Professor, Department of Arabic Language and Literature, University of Tehran, Tehran, Iran; mfekri@ut.ac.ir

Hanieh Dorostkar*

Corresponding Author, PhD student in Arabic Translation Studies, University of Tehran, Tehran, Iran; dorostkar.h@ut.ac.ir

Abstract

Like any other text, Nahj al-Balagha is replete with idiomatic expressions. Achieving the highest level of equivalence in translating such expressions requires finding target language counterparts that closely match both form and meaning. However, this is not always feasible, either because an exact equivalent is lacking in the target language or because the context only allows a literal, readily accessible reading rather than idiomatic usage. This study examines idiomatic equivalence in Mohammad Dashti's translation of the sermons of Nahj al-Balagha in light of Eugene Nida's theory of equivalence. Using a descriptive analytical method, the study shows that in translating the sermons the translator was confronted with the simultaneous presence of both literal and idiomatic meanings embedded in idioms. The strategies most frequently used were word-for-word translation, paraphrase, and translation with similar form and meaning. While attempting to convey the message and achieve dynamic equivalence, the translator at times presupposed successful message transfer and translated the formal surface of the expressions without adequate equivalence finding. As a result, the reader is faced with a large number of expressions that are culturally unfamiliar and may fail to grasp the speaker's intended meaning.

Keywords: Eugene Nida, *Nahj al-Balagha*, Mohammad Dashti, sermons, equivalence, idioms

Cite this paper as follows: Fekri, M., & Dorostkar, H. (2025). Analysis of idiomatic equivalence in Mohammad Dashti's translation of Nahj al-Balagha sermons based on Nida's theory. *Translation Researches in the Arabic Language and Literature*, 15(33), 79-101. <https://doi.org/10.22054/rctall.2025.84228.1776>

Received: February 08, 2025 ■ Revised: May 07, 2025 ■ Accepted: May 17, 2025

Translation Researches in the Arabic Language and Literature is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Introduction

The relationship between original and translated texts, often termed “equivalence,” is a central and complex concept in translation studies. Translators seek to establish balance between source and target texts at different levels including words, sentences, paragraphs, and complete texts. Examination of translated works shows that equivalence can be classified based on the translator’s overall approach. Some regard equivalence as absolute fidelity to the source text, resulting in one-to-one correspondence between elements of the two languages. Others prioritize the audience and the target text, defining equivalence on the basis of extralinguistic features in the translation, such as the situation and context of the source and target texts and their impact on audiences from different linguistic communities. This latter approach, which does not require a one-to-one correspondence between units of the original text and their translations, is discussed by Haqqani (2007: 72).

Eugene Nida, an American linguist and translator best known for his work on Bible translation in the 1960s, introduced a new perspective on translating sacred texts. According to Nida, translators should not treat the mere transmission of the message as sufficient but should instead provide the necessary context and employ all linguistic resources to make the text understandable (Haqqani, 2007: 70). This view implies that translation needs to go beyond the word level and interpret words within the cultural context of the target language. Nida argues that the translated text should evoke in the target audience feelings comparable to those experienced by the original audience, which corresponds to the concept of equivalence already outlined.

Adopting this approach has not always been easy for translators, who face substantial challenges depending on the type of text they handle. Sacred texts, in particular, pose serious difficulties and sensitivities. One common approach to translating such texts is strict adherence to the source text through word-for-word translation. However, the effectiveness of this strategy in conveying meaning and concepts to readers remains questionable. *Nahj al-Balagha*, compiled more than ten centuries ago by Sharif Razi, is widely regarded as a unique literary masterpiece admired for its eloquence and rhetoric. The vitality of Imam Ali’s words and the profundity of the themes are partly reflected in the terminology used throughout this work. The text has been translated into numerous languages, leading to more than one hundred prose and poetic renderings. Among these, Mohammad Dashti’s translation is one of the most accessible and widely used versions. This study therefore examines the translation of idiomatic terms used in the sermons of *Nahj al-Balagha* in light of Nida’s theory and addresses the following questions:

1. What strategies did the translator primarily employ in translating idiomatic terms?
2. What type of equivalence was achieved through these strategies?
3. What challenges did the translator encounter in translating idiomatic expressions?

Literature Review

Previous studies in this field fall into two main categories. The first consists of research on idiomatic equivalence and the translation of idioms in various texts. For example, Zohreh Ghorbani Madavani’s article “Investigating Majid Anani’s Translation of Jalal Al Ahmad’s

Nun and the Pen Based on Baker's Theory of Idiomatic Equivalence" (2019) examines the translator's performance in translating idioms and proverbs into Arabic, concluding that the translator tended to preserve meaning while altering form and occasionally used literal translation. Another study is "Translation of Idioms: A Case Study of the English Translation of Idioms in the Book *The Date Palm Tree*" by Abdolmajid Nasiri Moghaddam and Neda Fatehi Rad (2021), which identifies the strategies proposed by Baker that were used in the English translation of Moradi Kermani's work.

The second category includes studies that have examined Mohammad Dashti's translation of *Nahj al-Balagha* based on Nida's theory or other theoretical frameworks:

- Mirahmadi, Noursideh, and Salmani Haghighi (2023) investigate the translation of selected sermons from *Nahj al-Balagha*—specifically sermons 1, 3, 27, 93, and 115—in the Persian translations by Ansariyan, Dashti, and Makarem Shirazi, drawing on Nida's formal and dynamic equivalence model. Their analysis shows that Dashti and Makarem Shirazi tend toward dynamic equivalence by prioritizing the target language and audience, whereas Ansariyan adopts a more source-oriented approach aligned with formal equivalence.
- Salimi and Nazari (2022) analyze Dashti's translation of the last ten sermons of *Nahj al-Balagha* based on Ladmiraal's target-oriented framework. Their findings indicate that Dashti effectively narrows the gap between the source text and the mental and cultural space of the target audience through the use of displacement and re-creation strategies.
- Aghdamzadeh, Tak Tabar Firouzjaei, Mohammad Salahi, and Firoraghi (2021) examine Mohammad Dashti's translation of the *Wisdoms of Nahj al-Balagha* using the eleven components proposed in Ladmiraal's model. The study demonstrates that readability is the dominant strategy in Dashti's translation, reflecting a consistent effort to convey the core message of the text clearly and accessibly to the audience.
- Hajizadeh, Farhadi, and Farhadi (2019) evaluate Mohammad Dashti's translation of the first sermon and wisdoms 1 to 20 of *Nahj al-Balagha* based on Garcés' model. Their analysis across semantic-lexical, syntactic-morphological, discourse-functional, and stylistic-intentional levels concludes that Dashti's translation method is predominantly target-oriented and fluent, enabling readers to understand the translated text without difficulty.

The findings of these works generally show that Dashti's method tends to be target-oriented and fluent, improving readability and facilitating communication of the message to the audience. Nevertheless, no study has specifically investigated the translation of idioms in *Nahj al-Balagha* based on Nida's theory, which is the gap addressed in the present research.

Methodology

First, the idioms in the sermons of *Nahj al-Balagha* were identified, with particular attention to those used metaphorically and proverbially. These idioms were then classified using Mona Baker's model of idiom translation strategies. Finally, the type of equivalence achieved in translating these idioms was analyzed from the perspective of Nida's formal and dynamic equivalence.

Conclusion

In this study, the idioms used in the sermons of *Nahj al-Balagha* were categorized according to six components of Mona Baker's framework together with an additional complementary category, and the resulting equivalence was examined using Eugene Nida's theory. The translator faced the challenge of attending simultaneously to both literal and idiomatic meanings within the same expressions. Many of the idioms appear in the form of similes, where the literal meaning of the words is compatible with the general tone of the sermons and their figurative meaning reflects the Imam's intent. For this reason, Dashti often preferred to convey metaphors and similes in accordance with the Imam's wording through literal translation of the text, occasionally adding the idiomatic meaning to the translation.

Among the forty idioms identified in the sermons, the strategy of translation by paraphrasing in the target language was the most frequent, occurring in fourteen cases. This was followed by literal translation with eight instances and the use of an idiom with similar form and meaning with seven instances. These data suggest that the translator's primary aim was to communicate the concepts embedded in the expressions to the audience. By moving gradually away from strict word-for-word translation, he sought to make the concepts more accessible for readers and to achieve a higher level of dynamic equivalence through appropriate equivalent finding.

It should also be noted that some idioms entered the target language through borrowing, sometimes accompanied by explanatory additions. The findings indicate that this strategy was occasionally used inappropriately despite the availability of suitable Persian equivalents. By transferring mainly the formal features of the message, the translator achieved formal equivalence that lacked sufficient clarity for the audience and hindered comprehension.

Complete equivalence in both form and content of idioms is ultimately unattainable, since idioms are deeply rooted in national cultures and cultures differ significantly. Nida's approach, however, requires the translator to reconstruct the message of the text in structures appropriate to the target culture, except when form itself is an essential part of the message. Within this framework, Dashti could in some cases have reached a more satisfactory level of dynamic equivalence by selecting more appropriate idiomatic equivalents.

واکاوی تعادل اصطلاحی در ترجمه محمد دشتی از خطبه‌های نهج البلاغه با تکیه بر نظریه نایدا

دانشیار، گروه زبان و ادبیات عربی، دانشگاه تهران، تهران، ایران؛ mfekri@ut.ac.ir

مسعود فکری

نویسنده مسئول، دانشجوی دکتری مطالعات ترجمه عربی، دانشگاه تهران، تهران، ایران؛

هانیه درستکار*

dorostkar.h@ut.ac.ir

چکیده

نهج البلاغه نیز مانند هر متن دیگری سرشار از اصطلاحات است. رسیدن به بالاترین سطح همپایگی در ترجمه این اصطلاحات، ارائه معادلی با صورت و معنای مشابه را می‌طلبد. با این حال به دلیل آن که گاهی، معادل دقیقی در زبان مقصد وجود ندارد یا یافت موجود فقط خوانش ملموس را جایز می‌داند تا کاربرد زبان اصطلاحی، این امر محقق نمی‌گردد. در پژوهش حاضر، برابری اصطلاحی از رهگذر نظریه تعادل نایدا در ترجمه محمد دشتی از خطبه‌های نهج البلاغه مورد بررسی قرار گرفته است. اثر حاضر با روش توصیفی-تحلیلی انجام گرفته است. برآیند پژوهش نشان داد مترجم هنگام ترجمه خطبه‌ها با این مشکل مواجه بوده که هر دو معنای تحت اللفظی و اصطلاحی در اصطلاحات به صورت همزمان مد نظر بوده است. نظر به بررسی‌های صورت گرفته، راهبردهای «ترجمه لفظ به لفظ» و «دگرگویی» و «ترجمه با معنا و صورت مشابه» بیش از سایر راهبردها به کار رفته‌اند. مترجم در عین تلاش برای انتقال پیام و دستیابی به تعادل پویا، در مواردی، منتقل شدن پیام را امری مسلم انگاشته و صورت کلام را ترجمه و بدون معادل‌یابی صحیح وارد زبان مقصد کرده است. همین امر موجب شده مخاطب با انبوهی از اصطلاحات و تعابیر مواجه شود که با فرهنگ او بیگانه‌اند و در نتیجه به مقصود گوینده سخن پی نبرد.

کلیدواژه‌ها: یوجین نایدا، خطبه، محمد دشتی، نهج البلاغه، تعادل، اصطلاحات

استناد به این مقاله: فکری، مسعود، و درستکار، هانیه (۱۴۰۴). واکاوی تعادل اصطلاحی در ترجمه محمد دشتی از خطبه‌های نهج البلاغه با تکیه بر نظریه نایدا. *دوفصلنامه پژوهش‌های ترجمه در زبان و ادبیات عربی*، ۱۵ (۳۳)، ۷۹-۱۰۱.

<https://doi.org/10.22054/rctall.2025.84228.1776>

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۱/۲۰ ■ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۲/۱۷ ■ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۲/۲۷

۱. مقدمه

رابطه میان متن اصلی و متن ترجمه شده که از آن با عنوان «تبادل» یاد می‌شود، از مهم‌ترین و چالش‌برانگیزترین مفاهیم مطرح شده در مطالعات ترجمه است. مترجمان همواره کوشیده‌اند طبق واحدهای ترجمه اعم از واژه، جمله یا پاراگراف و متن، میان متن مبدأ و مقصد توازن برقرار کنند. بررسی آثار ترجمه شده، حاکی از آن است که تعادل بر اساس جهت‌گیری‌های کلی مترجمان از دو حالت خارج نیست: آنان گاه از همپایگی به «وفاداری مطلق به متن مبدأ و در نتیجه توازن یک به یک میان اجزای دو زبان» تعبیر کرده‌اند. از سویی دیگر، کسانی که مخاطب و متن مقصد را اصل قرار داده‌اند، تعادل را «بین ویژگی‌های فرازبانی در ترجمه یعنی موقعیت و بافتار متن مبدأ و متن مقصد و نیز تاثیر آن بر مخاطبان دو جامعه زبانی متفاوت برقرار می‌سازند که طبعاً مستلزم تعادل یک به یک واحدهای متن اصلی و ترجمه آنها نیست» (حقانی، ۱۳۸۶: ۷۲).

یوجین نایدا، زبانشناس و مترجم آمریکایی، که خود سرپرستی ترجمه انجیل در آمریکا را بر عهده داشت، در دهه ۱۹۶۰ دیدگاه جدیدی را در خصوص ترجمه متون مقدس مطرح کرد. «بر اساس این دیدگاه، مترجمان نباید انتقال پیام را قطعی بدانند، بلکه باید زمینه لازم را فراهم کرده و از تمام امکانات زبان برای تفهیم متن استفاده کند» (حقانی، ۱۳۸۶: ۷۰). به بیانی دیگر برای ترجمه باید از سطح کلمات فراتر رفت و واژه را متناسب با بافت و فرهنگ زبان مقصد معنا کرد. نایدا معتقد است متن ترجمه شده باید به گونه‌ای باشد که خواننده متن مقصد همان احساسی را به هنگام خواندن آن داشته باشد که خواننده زبان مبدأ در مواجهه با متن اصلی دارد. در واقع همان مفهومی از تعادل که در حالت دوم بدان اشاره شد.

انتخاب چنین رویکردی همیشه برای مترجمان آسان نبوده است و آنان بسته به نوع متن با چالش‌های بسیاری مواجه بوده‌اند. متون مقدس که ترجمه آن با دشواری‌ها و حساسیت‌های بسیاری همراه است، از آن جمله است. رویکرد حاکم بر ترجمه چنین متونی، پایبندی به متن مبدأ و ترجمه واژه به واژه است. اما سوال اینجاست که چنین راهبردی تا چه میزان در انتقال معنا و مفهوم به خواننده موثر بوده است؟

«نهج البلاغه» را می‌توان در زمره متون فوق دانست که بیش از ده قرن پیش توسط شریف رضی جمع‌آوری گردید. نهج البلاغه، شاهکار ادبی بی‌نظیری است که دانشمندان در برابر فصاحت و بلاغت پدید آورنده آن مبهوت مانده‌اند. بی‌تردید، بخشی از پویایی کلام و مضامین عالی امیرالمومنین (ع) را می‌توان در اصطلاحات به کار رفته در این کتاب بزرگ یافت. اثر حاضر به زبان‌های مختلفی ترجمه شده و بیش از صد ترجمه منظوم و منثور از آن در دست است.

ترجمه محمد دشتی از نهج البلاغه یکی از رایج‌ترین و همه‌فهم‌ترین ترجمه‌های موجود از این اثر ارزشمند است؛ از همین رو نگارندگان در این پژوهش کوشیده‌اند با مراجعه به اثر حاضر، ترجمه اصطلاحات به کار رفته در خطبه‌های نهج البلاغه را با تکیه بر نظریه نایدا مورد بررسی قرار داده و از رهگذر این جستار به سوالات زیر پاسخ دهند:

۱. مترجم بیشتر از چه راهبردهایی برای ترجمه اصطلاحات استفاده کرده است؟
۲. راهبردهای به کار رفته از سوی وی، چه نوع تعادلی را در متن محقق ساخته است؟
۳. مترجم در هنگام ترجمه اصطلاحات با چه مشکلاتی مواجه بوده است؟

۲. پیشینه پژوهش

پژوهش‌های صورت گرفته در این خصوص را می‌توان به دو بخش تقسیم کرد:

آثاری که به واکاوی تعادل اصطلاحی و ترجمه اصطلاحات در متون مختلف پرداخته‌اند:

- مقاله «بررسی ترجمه ماجد عنانی از «نون و القلم» جلال آل احمد بر اساس نظریه تعادل اصطلاحی بیکر»، زهره قربانی مادوانی (۱۳۹۸). در این مقاله، عملکرد مترجم در ترجمه اصطلاحات و ضرب المثل‌های کتاب «نون و القلم» به عربی مورد بررسی قرار گرفته و مشخص گردیده است که مترجم به رویکرد حفظ معنا و تغییر صورت متمایل بوده و در مواردی نیز اقدام به ترجمه تحت اللفظی کرده است.

- مقاله «ترجمه اصطلاحات: مطالعه موردی ترجمه انگلیسی اصطلاحات در کتاب نخل خرما»، عبدالمجید نصیری مقدم و ندا فاتحی راد (۱۴۰۰). نویسندگان، نحوه ترجمه اصطلاحات را در ترجمه انگلیسی از کتاب «نخل خرما» مرادی کرمانی بررسی و مشخص کرده‌اند که مترجم از کدام یک از راهبردهای پیشنهادی بیکر برای ترجمه اصطلاحات استفاده کرده است.

دسته دوم آثاری هستند که با کاربست نظریه نایدا یا سایر نظریات به بررسی ترجمه محمد دشتی از نهج البلاغه پرداخته‌اند:

- بررسی ترجمه خطبه‌های برگزیده نهج البلاغه بر اساس الگوی صوری و پویای نایدا (مطالعه موردی: ترجمه انصاریان، دشتی و مکارم شیرازی)، سید رضا میراحمدی، علی اکبر نورسیده و مسعود سلمانی حقیقی (۱۴۰۲). نگارندگان، ترجمه انصاریان، دشتی و مکارم از خطبه‌های ۱، ۳، ۲۷، ۹۳ و ۱۱۵ را با تکیه بر نظریه نایدا مورد نقد و بررسی قرار داده‌اند. نتیجه به دست آمده نشان می‌دهد دشتی و مکارم با ارائه ترجمه‌ای پویا به زبان مقصد نزدیک شده است؛ حال آن که انصاریان با ترجمه صوری از این خطبه‌ها، رویکردی مبدأ محور را در پیش گرفته است.

- مقاله «تحلیل و نقد ترجمه دشتی از نهج البلاغه با تکیه بر دیدگاه لادمیرال (موردپژوهشی متن ده خطبه پایانی)»، زهرا سلیمی و علیرضا نظری (۱۴۰۱). نگارندگان با استفاده از نظریه مقصدگرای لادمیرال، ترجمه ده خطبه از نهج البلاغه را بررسی کرده‌اند. حاصل کار هم آن که دشتی با استفاده از تکنیک‌های جایجایی و بازآفرینی توانسته است به فضای ذهنی و فرهنگی مخاطب نزدیک شود.

– نقد ترجمه محمد دشتی از حکمت‌های نهج‌البلاغه بر اساس الگوی لادمیرال (۱۹۹۴)، عسگر بابا اقدم زاده، حسین تک تبار فیروزجایی، زهره محمد صلاحی و فاطمه فیوروقی (۱۴۰۰). در این جستار، ترجمه محمد دشتی از حکمت‌های نهج‌البلاغه با یازده مولفه ذکر شده در نظریه لادمیرال تطبیق داده شده است. یافته‌های پژوهش نشان‌دهنده آن است که راهبرد «خوانایی»، بیشترین کاربرد را در ترجمه محمد دشتی داشته و وی تمام تلاش خود را به کار بسته است تا پیام متن را به مخاطب انتقال دهد.

– مقاله «نقد و ارزیابی ترجمه محمد دشتی از نهج‌البلاغه بر اساس مدل گارسس (۱۹۹۴) (مطالعه موردی: ترجمه خطبه اول و حکمت‌های ۱ تا ۲۰)»، مهین حاجی زاده، پروین فرهادی و رعنا فرهادی (۱۳۹۸). نویسندگان، ترجمه محمد دشتی از نهج‌البلاغه را از رهگذر سطوح چهارگانه معنایی-لغوی، نحوی-واژه‌شناختی، گفتمانی-کارکردی و سبکی-منظورشناختی گارسس بررسی کرده و به این نتیجه رسیده‌اند که روش دشتی در ترجمه، مقصدگرا و روان بوده و مخاطب مشکلی در فهم ترجمه‌های او ندارد.

چنان‌که پیداست تاکنون هیچ پژوهشی ترجمه نهج‌البلاغه و به ویژه اصطلاحات آن را از رهگذر نظریه نایدا مورد ارزیابی قرار نداده است و پژوهش حاضر برای نخستین بار به این مسئله می‌پردازد.

۳. روش پژوهش

نگارندگان در این پژوهش ابتدا اصطلاحات موجود در خطبه‌های نهج‌البلاغه را استخراج کردند. گفتنی است اصطلاحاتی در این جستار مورد بحث هستند که به صورت کنایه و ضرب‌المثل در این خطبه‌ها به کار رفته‌اند. سپس با استفاده از نظریه مونا بیکر برای ترجمه اصطلاحات به دسته‌بندی این موارد پرداخته‌اند. در نهایت نیز تعادل حاصل شده در ترجمه این اصطلاحات را از منظر تعادل پویا و صوری نایدا مورد تحلیل و بررسی قرار داده‌اند.

۴. مبانی نظری پژوهش

ترکیب کلمات با یکدیگر همواره با محدودیت‌هایی در انتقال معنا روبرو بوده است. در واقع کلمات با توجه به الگوهای هم‌آیندی خاصی در کنار یکدیگر قرار گرفته و معنایی متفاوت با معنای لفظی خود را تشکیل می‌دهند. وجود همین تفاوت معنایی، تشخیص این مجموعه کلمات (اصطلاحات) و در ادامه، ترجمه آنها را با مشکل مواجه می‌سازد. تعریف‌های بسیاری از اصطلاح ارائه شده است. هر اصطلاح متشکل از گروهی از کلمات است که روی هم رفته، دارای یک معنا هستند و معنای آن را نمی‌توان از تک تک واژگان استنباط کرد. «در واقع «اصطلاح» را باید یک واحد مجزا در نظر گرفت؛ چرا که قابل تجزیه نیست. این مجموع کل واژگان در کنار همدیگر است که یک اصطلاح را به وجود می‌آورد» (صفری، ۱۳۹۸: ۱۴۹). نایداو تبیر، اصطلاح را عباراتی می‌دانند که «نمی‌توان آنها را ساخته شده از مجموع اجزای آن دانست، بلکه باید آنها را به صورت عناصری جداگانه تجزیه و تحلیل نمود...» (Nida and Taber,)

1996). مونا بیکر نیز در کتاب «به عبارتی دیگر» آورده است: «اصطلاح‌ها و عبارات ثابت، الگوهای ثابت زبان هستند که از نظر صورت هیچ تغییری نمی‌کنند و در مورد اصطلاح‌ها می‌توان گفت که اغلب معنایی را محمول هستند که از کلمات مستقل آنها نمی‌توان آن معنا را استخراج کرد» (بیکر، ۱۳۹۳: ۷۹).

چنان‌که از این تعریف‌ها پیداست، برای آن که بتوان منظور متکلم را به تمامی دریافت، باید به معنایی فراتر از سطح لفظی کلمات توجه نمود یا به بیانی دیگر باید معنای ثانویه و مجازی آن‌ها را مد نظر قرار داد. درک همین معنای مجازی است که ترجمه اصطلاحات را با مشکل مواجه می‌سازد.

«ترجمه اصطلاحات از مهم‌ترین مشکلاتی است که پیش روی مترجم قرار دارد، زیرا این اصطلاحات دارای بار فرهنگی می‌باشند که ناظر بر پیشینه متن اصلی است و بر آن احاطه دارد؛ درست مثل هاله شفافیتی که گاهی اوقات قابل مشاهده نیست. بنابراین مترجم نه تنها باید عناصر مختلف را در چارچوب (بافت) معنایی خود ترجمه کند، بلکه بایستی مکان قرارگیری آنها در جامعه را نیز مدنظر قرار دهد. بدین ترتیب ساختار اجتماعی و اقتصادی جامعه بر تمامی عناصر تشکیل دهنده آن تاثیر می‌گذارند، زیرا مفهوم یک چیز در میان اقوام مختلف مشترک می‌باشد؛ حال آن که معنی یا کاربرد اصطلاحات از ملتی به ملت دیگر متفاوت است» (الزنانی الجابری، بی تا: ۹). فرناندو و فلاول نیز این‌گونه به دشواری ترجمه اصطلاحات اشاره می‌کنند: «ترجمه، هنری دقیق و طاقت فرسا است. اصطلاح بیش از هر مشخصه دیگری در زبان، نیازمند آن است که مترجم نه تنها صحت و درستی آن را در نظر داشته باشد، بلکه باید در مورد تاثیرات بلاغی زبان نیز بسیار حساس باشد» (Fernando and Flavell, 1981).

تعریفی که یوجین نایدا از ترجمه ارائه می‌دهد، جامع هر دو اصل فوق یعنی صحت و درستی و نیز حفظ تاثیرات بلاغی زبان در ترجمه (اصطلاح) است: «ترجمه عبارت است از بازتولید نزدیک‌ترین معادل طبیعی پیام زبان مبدأ در زبان گیرنده، اولاً از نظر معنا و ثانیاً از نظر سبک» (Nida, 1964: 12). نایدا بر این باور است که «هر چه را بتوان به یک زبان گفت، به زبان دیگر هم قابل بیان است؛ مگر این که صورت آن، جزء مهمی از پیام باشد» (Nida and Taber, 1996). وی بی‌آن که الویت‌های ارتباطی فرستنده اصلی پیام یا نقش متن اصلی را نادیده بگیرد، بر رفع نیازهای ارتباطی گیرنده پیام و رسیدن به هدف ترجمه تاکید می‌کند. بر همین اساس، توجه به تاثیرات بلاغی زبان و انتقال پیام متن اصلی به پیدایش تعادل پویا منتهی می‌شود. او تحقق این نوع تعادل را در گرو هم‌ارزی متن اصلی و ترجمه شده می‌داند؛ به عبارت دیگر متن ترجمه شده باید همان تاثیری را در خواننده مقصد بگذارد که متن اصلی در خواننده مبدأ گذاشته است. اگر تعادل پویا را نقطه‌ای از یک پیوستار در نظر بگیریم، تعادل صوری نیز به مثابه نقطه دیگری از این پیوستار خواهد بود. «تعادل صوری (که تناظر صوری هم خواننده می‌شود) عبارت است از رابطه‌ای که شامل تعویض کامل صوری واژه یا عبارتی از زبان مبدأ با واژه یا عبارت دیگری از زبان مقصد می‌شود» (ماندی، ۱۳۹۷: ۷۵). هدف از این نوع تعادل آن است که ویژگی‌های صورت پیام در هنگام ترجمه انتقال یابد و خواننده،

تاکیدات زبان‌شناختی و فرهنگی متن مبدأ را درک کند. در مقابل اگر صورت در انتقال معنا، نقش مهمی نداشته باشد و به تبع آن، ترجمه صوری ضرورت پیدا نکند، ما از سطوح مختلف تعادل پویا استفاده می‌کنیم. از مجموع آنچه که گفته شد می‌توان دریافت، مترجم هنگام معادل‌یابی اصطلاحات ناگزیر از اتخاذ یکی از دو راهبرد زیر است: اصل قرار دادن پیام و انتقال آن (تعادل پویا) یا برگردان دقیق واژه‌ها و ساختار متن مبدأ (تعادل صوری).

۴-۱. دسته‌بندی اصطلاحات بر اساس نظریه مونا بیکر

مونا بیکر، استاد مطالعات ترجمه و مدیر مرکز ترجمه و مطالعات بین‌فرهنگی در دانشگاه منچستر انگلستان است. به باور وی، مشکلاتی که اصطلاحات در بحث ترجمه ایجاد می‌کنند، به دو حوزه اصلی مربوط می‌شوند: توانایی شناخت و تفسیر یک اصطلاح به صورت صحیح و مشکلات دخیل در ترجمه و جوه مختلف معنایی که یک اصطلاح به زبان مقصد انتقال می‌دهند. بیکر برای غلبه بر این مشکلات، راهکارهای زیر را ارائه می‌دهد:

۴-۱-۱. استفاده از اصطلاحی با معنا و صورت مشابه

این راهبرد شامل بکارگیری اصطلاحی در زبان مقصد است که تقریباً همان معنای اصطلاح زبان مبدأ را با کلمات مشابه می‌رساند.

- حتی تقوّم الحربِ بِكُم على ساقٍ بادياً نواجذها (خطبه/ ۱۳۸): در آینده آتش جنگ میان شما افروخته می‌گردد و چنگ و دندان نشان می‌دهد (دشتی، ۱۳۹۲: ۱۸۳).

«بُدُو النواجذ: كناية عن شدة الاحتدام» (صالح، ۲۰۰۴: ۶۲۳). با دندان‌هایی آشکار، کنایه از شعله ور شدن آتش جنگ و شدت گرفتن آن است.

- وَ مَنْ يَقْبِضْ يَدَهُ عَن عَشِيرَتِهِ (خطبه/ ۲۳): آن کس که دست دهنده خود را از بستگانش باز دارد (دشتی، ۱۳۹۲: ۴۷).

«قبض يد»، «کنایه عن الرّدِّ و المنع» (صالح، ۲۰۰۴: ۶۳۷) کنایه از رد و منع است.

— وَ صَارَ دِينُ أَحَدِكُمْ لُعْقَةً عَلَى لِسَانِهِ (خطبه/ ۱۱۳): و هریک از شما دین را تنها بر سر زبان می‌آورید (دشتی، ۱۳۹۲: ۱۵۳).

«عَبَّرَ (باللغة) عن الإقرار باللسان مع ركون القلب إلى مخالفته» (صالح، ۲۰۰۴: ۶۱۶). لُعْقَةً در اصل به معنای لیسیدن چیزی است و در اینجا مقصود اظهار زبانی و ظاهری به دینداری است بی آن که قلب و روح گواه آن باشد.

- فَشُدُّوا عَقْدَ الْمَآزِرِ (خطبه/ ۲۱۴): پس کمربندها را محکم ببندید (دشتی، ۱۳۹۲: ۳۳۹).

«العُقْد: جمع عُقْدَة. والمآزر: جمع مِئْزَر. وَشَدَّ عُقْدَ المآزر: كناية عن الجِد والتشمير» (صالح، ۲۰۰۴: ۲۷۵). العُقْد، جمع عُقْدَة و المآزر جمع مِئْزَر است و «شَدَّ عُقْدَ المآزر» (گره جامه‌ها را محکم کنید)، کنایه از کوشش و تلاش و مهیا شدن است.

- ذَهَبَ نَقِي الثَّوْب (خطبه/ ۲۲۸): با دامن پاک ... درگذشت (دشتی، ۱۳۹۲: ۳۳۱).

- وَ جَعَلُوهُمْ حَكَمًا عَلَي رِقَابِ النَّاسِ (خطبه ۲۱۰): و بر گردن مردم سوار گردیدند (دشتی، ۱۳۹۲: ۳۰۷).

- وَ صَافِقٍ بِكَفِّهِ (خطبه/ ۱۹۱): و جمعی از حسرت و اندوه، دست بر دست می‌مالد (دشتی، ۱۳۹۲: ۲۷۱)

به نظر می‌رسد که مترجم در انتخاب معادل برای این اصطلاح دچار اشتباه شده‌اند زیرا «دست به دست مالیدن، کنایه از تاخیر در کار است» (لغت نامه دهخدا: ذیل مدخل دست مالیدن). در حالی که مقصود حضرت در این جا دست بر روی دست زدن از روی حسرت است.

لَشَدَّ مَا تَسَطَّرَ ضَرَعِيهَا (خطبه/ ۳): هر دو از شتر خلافت سخت دوشیدند و از حاصل آن بهره‌مند گردیدند (دشتی، ۱۳۹۲: ۳۱).

دوشیدن کسی را؛ پول و مال او را به نیرنگ و فریب یا زور گرفتن (فرهنگ نفیسی: ذیل مدخل دوشیدن)

تلاش مترجم در ترجمه این اصطلاحات ستودنی است. او پیام را در قالب زبان مقصد و در مناسب‌ترین سطح ممکن برای مخاطبان مورد نظر خود بازسازی کرده است. وی با ارائه ترجمه‌ای پویا کوشیده است همان حالت‌های رفتاری را در خواننده متن مقصد ایجاد کند که مختص بافت فرهنگی اوست.

۴-۱-۲. کاربرد یک اصطلاح با معنای مشابه ولی صورتی متفاوت

اگرچه بهترین حالت برای ترجمه اصطلاح، یافتن معادلی با صورت و معنای مشابه است، اما همیشه این امر امکان پذیر نیست. مترجمان در چنین شرایطی از معادلی برای انتقال معنا استفاده می‌کنند که همان معنا را با کلمات متفاوتی ارائه می‌دهد (صفری، ۱۳۹۸: ۱۵۱).

- فَغَمَطَا النِّعْمَةَ (خطبه/ ۱۳۷): لکن آنها به نعمت پشت پا زدند. (دشتی، ۱۳۹۲: ۱۸۱).

واژه «غمط» و «غَمَطُ النِّعْمَةِ» به معنای انکار و تحقیر نعمت آمده است. (الطریحی النجفی، ۱۳۸۷: ۲۶۳). حضرت در خطبه ۱۳۷ که در آن، جنگ افروزان جنگ جمل را مورد نكوهش قرار داده‌اند، از این واژه برای طلحه و زبیر استفاده کرده‌اند. دشتی با مناسب‌ترین اصطلاح در زبان مقصد، این اهانت و کوچک شماری را به مخاطب فارسی زبان رسانده است.

- تَضْرِبُونَ وَجْهِي (خطبه/ ۱۷۲): دستِ رد به سینه‌ام زدید (دشتی، ۱۳۹۲: ۲۳۳).

ترجمه اصطلاح مذکور چنین است: رویم را (به زمین) می‌زنید. مترجم می‌توانست با استفاده از همین ترجمه لفظ به لفظ، صورت و معنایی مشابه را برای مخاطب بازسازی کند. اصطلاح «روی کسی را زمین زدن (انداختن)» به معنای رد درخواست کسی و تحقیر او در زبان فارسی کاربرد دارد.

۴-۱-۳. وام‌گیری اصطلاح از زبان مبدأ و ترجمه آن در زبان مقصد

در مواردی که اصطلاحات زبان مبدأ، معادلی در زبان مقصد ندارند، وام‌گیری، تنها انتخاب مترجم است. در چنین حالتی وی می‌تواند توضیحاتی را در حاشیه متن اضافه کند تا خواننده بیشتر با معنای آن اصطلاح آشنا شود.

- حَتَّىٰ أَرَاكُمْ مُتَّفَرِّقِينَ أَيَادِي سَبَا (خطبه / ۹۷): چون مردم سبأ متفرق شده ... (دشتی، ۱۳۹۲: ۱۲۷)

گویند که سبأ نام «أبو عرب الیمن» است، وی دارای ده فرزند بود که همیشه شش نفر را در طرف چپ قرار می‌داد و آنها در واقع به منزله دست‌های او بودند که نهایتاً تفرقه شدیدی بین آنها افتاد و بعدها ضرب المثلی شد برای تفرقه و جدایی (صالح، ۲۰۰۴: ۶۰۷). دشتی هنگام ترجمه، همین ضرب المثل (چون مردم سبأ متفرق شده) را عیناً منتقل می‌کند. این در حالی است که چنین مثلی برای مخاطب فارسی زبان غریب می‌نماید. مترجم می‌توانست برای ترجمه این اصطلاح از عباراتی چون «مثل دانه‌های تسبیح از هم گسستند» یا «هر کس به راهی رفت» استفاده کند یا حتی با اکتفا به بیان مفهوم این اصطلاح، به حذف آن اقدام کند: «شما را می‌بینم که متفرق می‌شوید».

- إِيَّاهَا كَفَّ يَهُودِيَّةٌ (خطبه / ۷۳): دست او، دست یهودی است (دشتی، ۱۳۹۲: ۸۷).

«دست یهودی کنایه از عهدشکنی است. مروان هم یهودی زاده بود و هم یهودیان در آن روزگاران معروف به پیمان شکنی بودند» (دشتی، ۱۳۹۲: ۸۷).

مترجم در این جا می‌توانست با بیان مفهوم این اصطلاح و سپس با زبانی اصطلاحی، ترجمه‌ای همه فهم را ارائه دهد: او پیمان شکن است و اگر با من بیعت کند، از پشت خنجر می‌زند.

خواننده در موارد فوق با اصطلاحاتی رایج در زبان مبدأ، اما غریب در زبان مقصد مواجه شده است. این اصطلاحات با راهبرد بیگانه‌سازی وارد ترجمه شده‌اند. البته دشتی در مواردی کوشیده است با افزودن توضیحاتی در حاشیه متن، مخاطب را با مفهوم این عبارات آشنا سازد، اما واقعیت امر آن است که این تعادل صوری، درک و فهم متن را برای مخاطب دشوار کرده است.

۴-۱-۴. ترجمه اصطلاح با دگرگویی آن در زبان مقصد

«دگرگویی یعنی اینکه معنا را با استفاده از واژگانی دیگر برسانیم. در این تکنیک، معنی دست نخورده باقی می‌ماند، اما واژگان و دستور زبان تغییر می‌کنند. در اینجا مترجم مجبور نیست که به آیتم‌های واژگانی در زبان مبدأ بچسبد و وفادار

باشد، بلکه همان معنی مورد نظر در اصطلاح را با استفاده از واژگانی که مناسب می‌داند، برای مخاطب انتقال می‌دهد. این تکنیک غالباً در جایی مناسب است که با متون محتوی محور مواجه باشیم؛ یعنی متونی که در آنها صورت و ساختار اهمیت زیادی نداشته و ما فقط به دنبال رساندن محتوی و معنای مورد نظر با زبانی ساده باشیم» (صفری، ۱۳۹۸: ۱۵۴).

– ضَمَّ الزَّنْدُ بِقَدْحِهِ (خطبه / ۳۵): از پند دادن خودداری کرد (دشتی، ۱۳۹۲: ۶۱).

«هذه كنايةٌ أنه لم يعد له رأيٌ صالحٌ لِشِدَّةِ ما لقي من خِلافِهِم» (صالح، ۲۰۰۴: ۵۷۶).

این اصطلاح کنایه از آن است که نظر او به دلیل اختلافات بسیار آنان، معتبر نیست.

– وَ هَلْ أَحَدٌ مِنْهُمْ أَشَدُّ لَهَا مِرَاساً (خطبه / ۲۷): آیا یکی از آنها تجربه‌های جنگی سخت و دشوار مرا دارد؟ (دشتی، ۱۳۹۲: ۵۳)

– ضَرَبْتُ أَنْفَ هَذَا الْأَمْرِ وَعَيْنَهُ (خطبه / ۴۳): من بارها جنگ با معاویه را بررسی کرده‌ام (دشتی، ۱۳۹۲: ۶۷).

«مثلُ تَقَوْلِهِ الْعَرَبُ فِي الْأَسْتِقْصَاءِ فِي الْبَحْثِ وَ التَّأَمُّلِ وَ الْفِكْرِ» (صالح، ۲۰۰۴: ۵۷۸). «من بینی و چشم این کار را زدَم»، مثلی است که عرب، آن را در مورد موضوعی به کار می‌برد که کاملاً مورد بررسی قرار گرفته است. حضرت علی علیه السلام در ادامه این اصطلاح می‌فرماید: «..... وَ قَلَّبْتُ ظَهْرَهُ وَ بَطْنَهُ». دشتی این عبارت را این چنین ترجمه کرده است: «پشت و روی آن را سنجیده». چنان‌که پیداست مترجم در ترجمه اصطلاح نخست به بیان مفهوم آن اکتفا کرده و به همین خاطر، دیگر اجزای آن مانند «أنف» و «عین» را به ترجمه خود وارد نکرده است. با این حال در اصطلاح دوم، برخی الفاظ این ضرب المثل در ترجمه ذکر شده است. وی می‌توانست هر دو اصطلاح را که به یک معنا هستند، به این صورت ترجمه کند: «تمام زوایای این کار را بررسی کردم (سنجیدم)». همچنین بهتر بود توضیحات بیشتر در خصوص مشارالیه که «جنگ با معاویه» است، در ترجمه بیان نمی‌کرد، زیرا این امر پیش‌تر ذکر شده و برای مخاطب محسوس بود. در زبان فارسی، معادل‌هایی برای این اصطلاح‌ها ذکر شده است؛ از جمله: «زیر و بم کاری را درآوردن»، «ته و توی چیزی را درآوردن» که البته بیشتر در گفتار روزمره مورد استفاده قرار می‌گیرند.

– وَ لَا إِخْوَانٌ تَقَىٰ عِنْدَ الْبَلَاءِ! تَرَبَّتْ أَيْدِيكُمْ! (خطبه / ۹۷) : و نه به هنگام بلا و سختی برادران یک رنگ می‌باشید. تهی دست بمانید (دشتی، ۱۳۹۲: ۱۲۹).

تَرَبَّتْ أَيْدِيكُمْ «دست‌هایتان خاک آلوده باد یعنی تهی دست بمانید. ضرب المثل است» (دشتی، ۱۳۹۲: ۱۲۹).

– وَ يُعْظَمُكُمْ مَنْ لَا فَضْلَ لَكُمْ عَلَيْهِ وَ لَا يَدَ لَكُمْ عِنْدَهُ (خطبه / ۱۰۶): کسانی برای شما احترام قائلند که شما از آنها برتری نداشته و بر آنها حقی ندارید. (دشتی، ۱۳۹۲: ۱۳۹).

- وَ إِذَا لَمْ أَحِدْ بُدْأَ فَأَجْرُ الدَّوَاءِ الكي (خطبه / ۱۶۸): اگر راه چاره‌ای نیابم، با آنان می‌جنگم (که سرانجام درمان داغ کردن است) (دشتی، ۱۳۹۲: ۲۲۹).

«ضرب المثل است؛ به قول حافظ، تیغ سزاست هر که را درک سخن نمی‌کند» (دشتی، ۱۳۹۲: ۲۲۹)

- لَمْ يَضَعْ حَجْرًا عَلَيَّ حَجْرٍ (خطبه / ۱۶۰): کاخ‌های مجلل نساخت (سنگی بر سنگی نگذاشت) (دشتی، ۱۳۹۲: ۲۱۵).

«سنگی بر سنگی نگذاشت، یعنی خانه‌های باشکوهی نساخت و خانه‌ای ساده داشت، زیرا رسول خدا (ص) در ساختمان مسجد شخصا سنگ‌ها را می‌آورد و برای همسران خود خانه‌ها و حجره‌ها ساخت» (دشتی، ۱۳۹۲: ۲۱۵).

- ما يريْدُ عثمانُ إِلَّا أَنْ يَجْعَلَنِي جَمَلًا ناضِحًا بِالْغَرْبِ (خطبه / ۲۴۰): عثمان جز این نمی‌خواهد که مرا سرگردان نگهدارد (دشتی، ۱۳۹۲: ۳۳۹).

«جملهٔ «يَجْعَلَنِي جَمَلًا ناضِحًا» (مرا شتر آبکش قرار داد) ضرب المثل است و پیامش همان است که در ترجمه آمد. دلو بزرگ چاه آب را با طنابی بر شتر می‌بستند، وقتی از چاه دور می‌شد، دلو بالا کشیده شده، زمین آبیاری می‌شد و وقتی به عقب بر می‌گشت و به‌چاه نزدیک می‌شد، دلو آب به ته چاه می‌رسید» (دشتی، ۱۳۹۲: ۳۳۹).

- وَ لَا مَقْطُوعًا دَابِرِي (خطبه / ۲۱۵): نه بی‌فرزند و خانواده مانده‌ام (دشتی، ۱۳۹۲: ۳۱۳).

- حَتَّى تَقُومَ الْحَرْبُ بِكُمْ عَلَيَّ سَاقٍ (خطبه / ۱۳۸): در آینده آتش جنگ میان شما افروخته می‌گردد (دشتی، ۱۳۹۲: ۱۸۳). حضرت در این عبارت ابراز می‌دارند که میان شما جنگ در خواهد گرفت. مترجم همین معنا را با کلماتی متفاوت و بیشتر یعنی تشبیه جنگ به آتش منتقل کرده است.

- وَ مَنْ خَالَفَ وَقَعَ فِي التِّيهِ (خطبه / ۲۰۱): هرکس از راه راست منحرف شود، سرگردان می‌ماند (دشتی، ۱۳۹۲: ۳۰۱)

- أَهْلَهَا عَلَيَّ سَاقٍ وَ سِيَاقٍ (خطبه / ۱۹۱): سرمنزله نا آرامی است (دشتی، ۱۳۹۲: ۲۶۹).

«علی ساق و سیاق: آی قائمون علی ساق استعدادا لما ينتظرون من آجالهم...» (صالح، ۲۰۰۴: ۶۴۸). یا برپا ایستاده، کنایه از آمادگی و در انتظار تقدیر بودن است.

- وَ اجْعَلُوا اللِّسَانَ وَاحِدًا (خطبه / ۱۷۶): زبان و دل را هماهنگ کنید (دشتی، ۱۳۹۲: ۲۳۹).

- هَيْهَاتَ، بَعْدَ اللَّتْيَا وَالَّتِي، وَاللَّهِ لَأَبْنُ أَبِي طَالِبٍ أَنَسٌ بِالمَوْتِ مِنَ الطِّفْلِ بِثَدْيِ أُمِّهِ (خطبه ۵):

هرگز، من و ترس از مرگ! پس از آن همه جنگ‌ها و حوادث ناگوار. سوگند به خدا، انس و علاقه فرزند ابی طالب به مرگ در راه خدا، از علاقه طفل به پستان مادر بیشتر است (دشتی، ۱۳۹۲: ۱۴)

«اللتیا» اسم موصول و مصغر غیر قیاسی «التی» است. در مقام توصیف گرفتاری سهمگین از باب تشبیه گرفتاری و بلای سخت به مار، واژه «اللتیا» را می‌آورند؛ زیرا طبیعت پیکر مار چنان است که هرگاه زهرش زیاد شود کوچک می‌گردد؛ چرا که زهر جسم مار را می‌خورد. از این رو «اللتیا» را به معنای گرفتاری بزرگ و «اللتی» به معنای گرفتاری کوچک است (اقبالی، ۱۳۸۸: ۱۹۳). اصل این ضرب المثل آن که مردی با زنی کوتاه قامت و کم سن و تندخو و بداخلاق ازدواج کرد و از دست او رنج و مرارت بسیار دید، ناگزیر او را طلاق داد و با زنی بلند قامت ازدواج کرد و از قضا تندخویی و بداخلاقی این زن به مراتب بیشتر و آزاردهنده‌تر از زن قبلی بود و آن مرد از ناحیه این زن، رنج و مرارتی بیشتر تحمل کرد. به ناچار او را نیز طلاق داد و گفت: «بَعْدَ اللَّتْيَا وَالَّتِي لَا أَتَزَوَّجُ أَبَدًا» پس از زن کوتاه قامت و این زن بلند قامت هرگز با کسی ازدواج نخواهم کرد. (بیهقی، ۱۴۰۹: ۸۷). این سخن بعدها به صورت ضرب المثل برای بیان گرفتاری‌ها و سختی‌ها کوچک و بزرگ درآمد. منظور امام (ع) از این کنایه این است که پس از آن همه سختی و گرفتاری کوچک و بزرگ مرا به ترس از مرگ متهم می‌کنند و این گمان تا چه اندازه خطا و چقدر از من دور است (ابن میثم، ۱۳۷۵: ۲۷۹). نظر به این توضیحات، بهتر بود این اصطلاح به صورت «سختی‌ها و گرفتاری‌های بزرگ و کوچک» ترجمه می‌شد تا به صورت دقیق، گویای این عبارت باشد. البته دو صفت «بزرگ و کوچک» در زبان فارسی به صورت «ریز و درشت» در زبان اصطلاحی به کار می‌رود.

مترجم هنگام تحلیل اصطلاحات مذکور به ژرف ساخت و مفهوم آنها دست یافته، اما در مرحله بازسازی و انتقال آن به زبان مقصد، راهبردی متفاوت از گذشته در پیش گرفته است. وی کوشیده است مفاهیم به دست آمده را در قالب واژگانی متفاوت بازتولید کند. هرچند که در برخی موارد می‌توانست با استفاده از راهبردهای بهتری، مفهوم را منتقل سازد. به عنوان مثال در عبارت «وَ اجْعَلُوا اللِّسَانَ وَاحِدًا» می‌توانست با صورتی متفاوت، معنا را به بهترین شکل در زبان مقصد بازسازی کند. در این صورت، اصطلاح «یک‌دل شوید» که برای خواننده نیز ملموس است، معنای مورد نظر را می‌رساند.

۴-۱-۵. ترجمه کردن از طریق حذف بازی با کلمات در اصطلاح مورد نظر

گاهی افراد برای بیان مقصود خود از اصطلاحاتی استفاده می‌کنند که علاوه بر انتقال معنای مورد نظر دارای زیبایی ادبی نیز می‌باشند. به عنوان مثال ممکن است یکی از واژگان به کار رفته در این اصطلاح دارای دو معنا (معنای استعاری) باشد یا با تکرار صامت و مصوت خاصی در هماهنگی با دیگر کلمات نغمه خاصی را به کل اصطلاح دهد (واج آرایی) یا دارای جناس باشد و.... «به طور کلی بازی با کلمات جز ترجمه ناپذیرها هستند. به این معنا که چون با صورت زبان بازی می‌کنیم و صورت از زبانی به زبان دیگر متفاوت است، یافتن چنین قرینه‌ای در زبانی دیگر تقریباً جزء محالات است» (صفری ۱۳۹۸: ۱۵۶). در چنین مواردی مترجم می‌تواند با حذف این بازی، تنها به ترجمه اصطلاح اکتفا کند.

- نَخَلْتُ لَكُمْ مَخْزُونَ رَأْيِي (خطبه / ۳۵): نظر خالص خود را در اختیار شما گذاردم (دشتی، ۱۳۹۲: ۶۱).

«مَنْ نَخَلَّتِ الدَّقِيقَ بِالْمُنْخَلِّ: أَوْ أَخْلَصْتَهُ» (صالح، ۲۰۰۴: ۵۷۶). یعنی آرد را با الک غربال نمودم: نظرم را برای شما صاف و روان بیان کردم.

واج آرایبی صامت‌های «خ» و «ل» در اصطلاح مذکور، آهنگ خاصی به کلام داده است که بازسازی آن در زبان مقصد به راحتی امکان پذیر نیست. مترجم نیز با صرف نظر از بازی با حروف، به بیان مفهوم عبارت بسنده کرده است.

- لِأَلْفِيَّتِ الْحَبْلِ عَلَى غَارِبِهَا (خطبه / ۳): مهار شتر خلافت را بر کوهان آن انداخته، رهایش می‌کردم (دشتی، ۱۳۹۲: ۳۱).

«الكلام تمثیلٌ للترك وإرسال الأمر» (صالح، ۲۰۰۴: ۵۶۵). «إلقاء الحبل على الغارب»، تمثیلی است برای ترک و رها کردن.

حضرت در این عبارت، خلافت را به شتری تشبیه کرده‌اند که افسار آن را بر کوهانش انداخته و رهایش کرده‌اند. در واقع لوازم مشابه به را ذکر کرده اما سخنی از مشبه به میان نیاورده است. مترجم این بیان استعاری را در ترجمه حذف کرده و با ذکر مشبه و مشبه به، به این بازی با کلمات پایان داده است.

مترجم می‌توانست با اصطلاح «عطایش را به لقایش بخشیدم» با راهبرد معنای مشابه اما صورتی متفاوت، این بازی با کلمات را به گونه‌ای دیگر در زبان مقصد ادامه دهد.

- أَرِيدُ أَنْ أَدَاوِي بَكْمَ وَأَتَمَّ دَائِي، كَنَاقِشِ الشُّوْكَةِ بِالشُّوْكَةِ (خطبه / ۱۲۱): ولی شما درد بی درمان من شده‌اید، کسی را می‌مانم که خار در پایش رفته و با خار دیگری می‌خواهد آن را بیرون کشد.

«أصل المثل: لا تتقش الشوكة بالشوكة، فإن ضلعها معها؛ يُضْرَبُ للرجل يخاصم آخر ويستعين عليه بمن هو قرابته أو أهل مشربه. ونقش الشوكة: إخراجها من العضو تدخل فيه» (صالح، ۲۰۰۴: ۶۱۸).

اصل مثل این است: «لا تتقش الشوكة بالشوكة فإن ضلعها معها»؛ یعنی خار را با خار بیرون نیاور، زیرا تمایل خار به طرف خار است. این مثل درباره کسی گفته می‌شود که در مخاصمه از فردی یاری می‌خواهد که از نزدیکان یا از همراهان و یاوران دشمن اوست. «نقش الشوكة» بیرون آوردن خار از جایی که در آن فرو رفته است.

«ضرب المثل است برای کسانی که بیهوده تلاش می‌کنند» (دشتی، ۱۳۹۲: ۱۶۳).

این عبارت حاوی دو اصطلاح است که مترجم عبارت نخست را به خوبی بومی‌سازی کرده است، اما معنای اصطلاح دوم را که مکمل اولی نیز هست با ترجمه تحت اللفظی و توضیحی تصویرسازی کرده و زیبایی حاصل از بازی با کلمات را از میان برده است. حال آن که می‌توانست با ترجمه زیر، پیام متن را به درستی انتقال دهد:

شما درد بی درمان من شده‌اید و من مانند کسی هستم که می‌خواهد آتش را با آتش خاموش کند.

- كما تَدِينُ تُدَانُ وكما تَزْرَعُ تَحْصُدُ (خطبه ۱۵۳): همانگونه که به دیگران پاداش دادی، به تو پاداش می‌دهند و آن گونه که کاشتی درو می‌کنی (دشتی، ۱۳۹۲: ۲۰۱).

این دو عبارت در زبان فارسی، معادل دارند، اما مترجم بنا به دلایلی که خود می‌داند، با بیان مفهوم اصطلاحات به این بیان تمثیلی پایان داده است. ضرب المثل‌های «هر چه بکاری همان را درو می‌کنی»، «گندم از گندم بروید جو ز جو» و ... معادل این اصطلاحات فوق در زبان فارسی است.

- وَ لِكُلِّ شَجْوٍ دُمُوعٌ (خطبه / ۱۹۴): و بر هر اندوهی اشک‌ها می‌ریزند (دشتی، ۱۳۹۲: ۲۹۱).

مترجم با وجود ترجمه تحت اللفظی‌ای که از این عبارت ارائه داده اما در پاورقی به معادل دقیقی این اصطلاح در زبان فارسی اشاره کرده است: اشک تمساح. این در حالی است که وی می‌توانست با ارائه معادلی که برای مخاطب آشناست (اشک تمساح)، به تعادل پویا در ترجمه این اصطلاح دست یابد.

۴-۱-۶. ترجمه با حذف کردن کل اصطلاح

یک اصطلاح را مثل یک کلمه مجزا می‌توان بعضی اوقات به طور کل در متن مقصد حذف کرد. علت حذف اصطلاح این است که آن اصطلاح در زبان مقصد هیچ معادل نزدیکی ندارد؛ پس معنای آن اصطلاح را نه می‌توان به آسانی دگرگویی کرد و نه بنا به دلایل سبکی به زبان دیگر بیان کرد (بیکر، ۱۳۹۳: ۹۸).

- کیت و کیت (خطبه / ۲۹)

«کلمتان لا تستعملان إلا مکررتین: إما مع واو العطف و إما بدونها و هی کنایة عن الحدیث» (صالح، ۲۰۰۴: ۵۷۳). این دو کلمه همیشه با هم به کار می‌رود و کنایه از سخن و گفتار است. در زبان فارسی معمولاً بصورت «چنین و چنان» ترجمه می‌شود (لغت‌نامه دهخدا، ذیل واژه کیت و کیت). چنان‌که پیداست دشتی ترجیح داده این اصطلاح را ترجمه نکند؛ حال آنکه در زبان مقصد دارای معادل است.

۴-۱-۷. ترجمه اصطلاح به صورت تحت اللفظی

نگارندگان پس از دسته‌بندی اصطلاحات و ضرب المثل‌ها به مواردی برخوردند که در هیچ یک از مدخل‌های فوق نمی‌گنجید. از همین رو با توجه به راهبرد به کار رفته در ترجمه این اصطلاحات، این موارد را ذیل ترجمه لفظ به لفظ جای دادند.

- أَمَا وَاللَّهِ لَقَدْ تَقَمَّصَهَا فُلَانٌ (خطبه ۳): آگاه باشید! به خدا سوگند! ابابکر، جامه خلافت را بر تن کرد (دشتی، ۱۳۹۲: ۴۵).

مقصود از «فلان» در سخن امام (ع)، «ابوبکر» است؛ چنان‌که در برخی نسخه‌های نهج البلاغه بدان تصریح شده است و آن حضرت واژه «قمیص» (پیراهن) را در باب «تفعل» به صورت «تقمص» کنایه از در برکردن جامه خلافت بدون آن که اندامش متناسب آن باشد، استعمال کرده است (دلشاد تهرانی، ۱۳۹۵: ۳۷۴).

- وَ لَقَدْ كُنْتُ أَتْبَعُ أَتْبَاعَ الْفَصِيلِ أَثْرَ أُمِّهِ (خطبه / ۱۹۲): و من همواره با پیامبر بودم، چونان فرزندی که همواره با مادر است (دشتی، ۱۳۹۲: ۲۸۵).

«اتباع الفصیل اثر اُمِّه (شتر بچه همواره با شتر است) وقتی می‌خواستند بگویند که آن دو نفر همیشه با هم هستند، از این ضرب المثل استفاده می‌کردند» (دشتی، ۱۳۹۲: ۲۸۵).

- فَاسْتَدَارَتْ رَحَاهُمْ وَاسْتَقَامَتْ قَنَائِهِمْ (خطبه / ۱۰۴): تا آن که آسیاب زندگی آنان به چرخش در آمد و نیزه‌شان تیز شد (دشتی، ۱۳۹۲: ۱۳۷).

«استدارت رَحاہم: کنایه عن وفرة أرزاقہم، فإن الرحي إنما تدور على ما تطحنه من الحَبِّ. والرحي: رحي الحرب يطحنون بها.... القنائة: الرمح واستقامتها کنایه عن صحة الأحوال و صلاحها» (صالح، ۲۰۰۴: ۶۱۰). آسیاب آنها به گردش افتاد: کنایه از فراوانی ارزاق است چون سنگ آسیاب تنها روی دانه‌هایی می‌چرخد که آسیاب می‌کند. «رحی الحرب» یعنی جنگ درگرفت. قنائة یعنی نیزه و نیزه آنها راست گردید، کنایه از توانمندی و سامان یافتگی اوضاع آنهاست.

- وَ نَبَتْ الْمَرَعَى عَلَي دِمْنِكُمْ (خطبه / ۱۳۳): و در رفتار ریاکارانه، گیاهان روئیده از سرگین را می‌مانید (دشتی، ۱۳۹۲: ۱۷۹)

«تأکید و توضیح لمعنى الحقد والدَّمن - بكسر ففتح - جمع دِمْنَة بالكسر، وهي الحقد القديم و نبت المرعى عليه استتارُهُ بظواهر النفاق. وأصل الدمن: السرقة و ما يكون من أرواث الماشية و أبوالها. و سُمِّيَتْ بها الأحقاد لأنها أشبه شيء بها» (صالح، ۲۰۰۴: ۶۲۲).

این عبارت برای تاکید و توضیح بر معنای کینه آمده است. و «الدمن» به کسره و سپس فتحه به معنای کینه‌ای قدیمی است و گیاه بر آن روئید، کنایه از استتار آن کینه‌ها با ظاهری زیبا و فریبنده است. اصل واژه «الدمن» به معنای سرگین و پشگل چارپایان است. کینه این گونه نامیده شده است چون شبیه ترین چیز به آن است.

- فَتَرَكُوهُمْ عَالَةً مَسَاكِينَ إِخْوَانَ دَبْرٍ وَ وَبْرٍ (خطبه / ۱۹۲): آنان را در مکان‌های نامناسب، مسکین و فقیر، همنشین شتران ساختند (دشتی، ۱۳۹۲: ۲۸۱).

«دَبْرٍ وَ وَبْرٍ، کنایه از شتر است، یعنی آنها را فقیر و تهیدست با شتران رها کردند» (دشتی، ۱۳۹۲: ۲۸۱).

- قَبْلَ أَنْ تَشْعَرَ بِرِجْلِهَا فِتْنَةً تَطُّ فِي خَطَامِهَا (خطبه / ۱۸۹): قبل از آن که فتنه‌ها چونان شتری بی صاحب حرکت کند و مهار خود را پایمال نماید و مردم را بکوبد و بیازارد (دشتی، ۱۳۹۲: ۳-۲۶۵)

«شَعَرَ بِرَجَلِهِ: رفعها. ثم الجملة كناية عن كثرة مداخل الفساد فيها» (صالح، ۲۰۰۴: ۶۴۶). یعنی پایش را بلند کند. جمله هم کنایه از گسترش فساد است.

«تطأ في خطامها: أي تتعثر فيه، كناية عن إرسالها وطيشها وعدم قائل لها» (صالح، ۲۰۰۴: ۶۴۶) یا دچار سختی و لغزش شد، کنایه از شیوع فتنه، عدم جلوگیری از آن و خودسرانه بودن آن.

- وَ ضَرْبٌ بِعَسَبِ ذَنْبِهِ وَ الصَّقُّ الْأَرْضَ بِجِرَانِهِ (خطبه ۱۸۲): چونان شتری در راه مانده، دم خود را به حرکت درآورده، گردن به زمین می چسباند (دشتی، ۱۳۹۲: ۲۴۹).

«ضرب المثل است، چون شتر خسته شود، دم خود را به حرکت درآورد و گردن به زمین می چسباند که نشانه ضعف و درماندگی اوست» (دشتی، ۱۳۹۲: ۲۴۹).

- لو كَانَ الْأَعْمَى يَلْحُظُ أَوْ النَّائِمُ يَسْتَيْقِظُ (خطبه ۱۸۰): ای کاش نابینا می دید و خفته بیدار می شد (دشتی، ۱۳۹۲: ۲۴۵).

۵. بحث و نتیجه گیری

در پژوهش حاضر، اصطلاحات بکار رفته در خطبه‌های نهج البلاغه با استفاده از شش مولفه نظریه مونا بیکر و یک مولفه مکمل دسته‌بندی شد. سپس تعادل حاصل شده از رهگذر نظریه یوجین نایدا مورد بررسی قرار گرفت. به نظر می‌رسد مشکلی که مترجم با آن مواجه بوده، توجه همزمان به هر دو معنای تحت اللفظی و اصطلاحی در ترکیبات به کار رفته است. اصطلاحات موجود معمولاً در قالب تشبیهاتی به کار رفته‌اند که واژگان آنها در معنای لفظی خود با فضای کلی خطبه‌ها و نیز معنای ضمنی‌شان با مقصود حضرت از ایراد آنها هم آبی دارد. از همین رو دشتی ترجیح داده است با ترجمه تحت اللفظی از متن مذکور، تمثیل‌ها و تشبیهات را مطابق فرموده امام انتقال داده و در برخی موارد، مفهوم این اصطلاحات را نیز به ترجمه بیفزاید.

از میان چهل اصطلاح به کار رفته در خطبه‌های امام، سهم راهبرد «ترجمه با دگرگویی آن در زبان مقصد» با چهارده بار استفاده بیشتر از سایرین است. پس از آن راهبردهای «ترجمه تحت اللفظی» با هشت مورد و «استفاده کردن از اصطلاح با معنا و صورت مشابه» با هفت کاربرد پربسامد بوده‌اند. نگاهی گذرا به این آمار نشان دهنده آن است که مترجم در وهله اول کوشیده تنها، مفاهیم موجود در این تعابیر را به مخاطب منتقل سازد. در واقع وی با سازگاری یا دور شدن تدریجی از ترجمه صورت به صورت، در صدد برآمده مفاهیم را برای مخاطب ملموس سازد. در وهله بعد نیز با معادل‌یابی صحیح توانسته است به تعادل در بالاترین سطح خود (پویا) دست یابد.

گفتنی است که در کنار کاربست این راهبردها، اصطلاحاتی نیز با روش وام‌گیری به زبان مقصد وارد شده است. این اصطلاحات جدید به صورت تحت اللفظی ترجمه و در برخی موارد توضیحاتی به آن افزوده شده است. بررسی‌های صورت گرفته بیانگر آن است که این استراتژی علی‌رغم وجود معادل‌های مناسب در زبان فارسی، به صورت ناپجا

مورد استفاده قرار گرفته است. مترجم با انتقال ویژگی‌های صورت پیام در این راهبرد به تعادل صوری دست یافته که فاقد شفافیت کافی برای مخاطب است و فهم‌پذیری متن را در معرض خطر قرار می‌دهد.

با تمام این‌ها باید اذعان داشت که رسیدن به تعادل صد درصد در صورت و محتوای اصطلاح امری دست نیافتنی است. دلیل این امر آن است که تعبیر و اصطلاحات ریشه در فرهنگ ملت‌ها دارد و فرهنگ هر ملتی با دیگری متفاوت است. با این حال رویکرد ترجمه‌پذیر نایدا ایجاب می‌کند که مترجم، پیام متن را در قالب روایات متناسب با فرهنگ مقصد بازسازی کند، مگر در مواردی که صورت، جزء مهمی از پیام باشد. در اینجا نیز دشتی می‌توانست با ارائه معادل‌هایی مناسب به سطح قابل قبول‌تری از تعادل پویا دست یابد.

تعارض منافع

تعارض منافع وجود ندارد.

منابع

ابن میثم، میثم بن علی. (۱۳۷۵). شرح نهج البلاغه ابن میثم، ترجمه محمد صادق عارف. جلد ۱. چاپ اول. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی.

اقبالی، عباس. (۱۳۸۸). درآمدی در نقد ترجمه‌های کنایاتی از نهج البلاغه. حدیث پژوهی، ۱ (۱)، ۱۸۰-۲۰۵. https://s-hadith.kashanu.ac.ir/article_111064.html

بابا اقدم زاده، عسگر؛ تک تبار فیروزجایی، حسین؛ محمد صلاحی، زهره و فیروزی، فاطمه (۱۴۰۰). نقد ترجمه محمد دشتی از حکمت‌های نهج البلاغه بر اساس الگوی لادمیرال (۱۹۹۴). مطالعات قرآن و حدیث، ۸ (۱۵)، ۶۳-۹۵. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.24233757.1400.8.15.10.2>

بیکر، مونا. (۲۰۱۲). به عبارت دیگر، ترجمه علی بهرامی. چاپ اول. تهران: رهنما.

بیهقی، ظهیر الدین ابی الحسن علی بن زید. (۱۴۰۹). معارج نهج البلاغه، محقق محمد تقی دانش پژوه. چاپ اول. قم: منشورات مکتبه آیه الله العظمی المرعشی النجفی.

حاجی زاده، مهین؛ فرهادی، پروین و فرهادی، رعنا. (۱۳۹۸). نقد و ارزیابی ترجمه محمد دشتی از نهج البلاغه بر اساس مدل گارسس (۱۹۹۴) (مطالعه موردی: ترجمه خطبه اول و حکمت‌های ۱ تا ۲۰). پژوهش‌های ترجمه در زبان و ادبیات عربی، ۹ (۲۱)، ۴۴-۹. <https://doi.org/10.22054/rctall.2020.45992.1416>

حقانی، نادر. (۱۳۸۶). نظرها و نظریه ترجمه. چاپ اول. تهران: امیرکبیر.

دشتی، محمد. (۱۳۹۲). ترجمه نهج البلاغه. چاپ پانزدهم. قم: نشتا.

دلشاد تهرانی، مصطفی. (۱۳۹۵). چشمه خورشید (آشنایی با نهج البلاغه). چاپ هشتم. تهران: دریا.

الزنانی الجابری، عامر. (بی‌تا). إشکالیة ترجمه المصطلح (مصطلح الصلاة بین العربیة و العبریة أنموذجاً). مجله البحوث و الدراسات القرآنیة، ۵ و ۶ (۹)، ۴۰۲-۳۳۳.

<https://jqs.qurancomplex.gov.sa/%d8%a5%d8%b4%d9%83%d8%a7%d9%84%d9%8a%d8%a9-%d8%aa%d8%b1%d8%ac%d9%85%d8%a9-%d8%a7%d9%84%d9%85%d8%b5%d8%b7%d9%84%d8%ad>

سلیمی، زهرا و نظری، علیرضا. (۱۴۰۱). تحلیل و نقد ترجمه دشتی از نهج البلاغه با تکیه بر دیدگاه لادمیرال (موردپژوهشی متن ده خطبه پایانی). پژوهش‌نامه علوی، ۱۳ (۲۵)، ۱۶۹-۱۹۶. <https://doi.org/10.30465/alavi.2022.8039>

صبحی، صالح. (۲۰۰۴). نهج البلاغه. الطبعة الرابعة. بیروت: دارالکتب اللبنانی.

صفری، سعید. (۱۳۹۸). نقد ترجمه در مطالعات ترجمه: نظریه تا عمل. چاپ اول. تهران: آوین مهر.

طریحی، فخرالدین بن محمد علی. (۱۳۷۵). مجمع البحرین، محقق احمد حسینی اشکوری. چاپ سوم. تهران: مکتبه المرتضویه.

فرهنگ دهخدا. dekhoda.ut.ac.ir/fa/Dictionary

قربانی مادوانی، زهره. (۱۳۹۸). بررسی ترجمه ماجد عنانی از «نون و القلم» جلال آل احمد بر اساس نظریه تعادل اصطلاحی بیکر. پژوهش‌های ترجمه در زبان و ادبیات عربی، ۹ (۲۱)، ۲۲۸ - ۲۰۳. DOI: <https://doi.org/10.22054/rctall.2020.44166.1397>

ماندی، جرمی. (۲۰۱۲). معرفی مطالعات ترجمه: نظریه‌ها و کاربردها، علی بهرامی و زینب تاجیک. چاپ اول. تهران: رهنما.

میراحمدی، سید رضا؛ نورسیده، علی اکبر و سلمان حقیقی، مسعود. (۱۴۰۲). بررسی ترجمه خطبه‌های برگزیده نهج البلاغه بر اساس الگوی صوری و پویای نایدا (مطالعه موردی: ترجمه انصاریان، دشتی و مکارم شیرازی). مطالعات ادبی متون اسلامی، ۸ (۲۴)، ۹۹-۱۱۷. <https://doi.org/10.22081/jrla.2021.61387.1333>

نصیری مقدم، عبدالمجید و فاتحی راد، ندا. (۱۴۰۰). ترجمه اصطلاحات: مطالعه موردی ترجمه انگلیسی اصطلاحات در کتاب نخل خرما. *Journal of Language, Culture, and Translation* ۴ (۱)، ۸۵-۶۳. <https://doi.org/10.30495/lct.2021.1938504.1042>

نفیسی، علی اکبر. (۱۳۴۳). فرهنگ نفیسی. تهران: خیام.

English References

- Fernando, Chitra and Roger Flavell. (1981). *On Idiom: Critical Views and Perspectives (Exeter Linguistic Studies 5)*, University of Exeter.
- Nida, E. A. and Taber, C. R. (1969). *The Theory and Practice of Translation*. Netherlands: E. J. Brill, Leiden.

Persian and Arabic References Presented in English

- Ibn Maytham, Maytham ibn 'Ali. (1996). *Sharh Nahj al-Balāgha* (M. S. Aref, Trans.; Vol. 1). Mashhad: Islamic Research Foundation. [In Persian]
- Eghbali, A. (2009). An introduction to the critique of metonymical translations of *Nahj al-Balāgha*. *Hadith Studies*, 1(1), 180-205. https://s-hadith.kashanu.ac.ir/article_111064.html [In Persian]
- Baba Aghdamzadeh, A., Taktabar Firuzjaei, H., Mohammadsalahi, Z., & Firouraghi, F. (2021). A critique of Mohammad Dashti's translation of the aphorisms of *Nahj al-Balāgha* based on Ladmiral's model (1994). *Qur'an and Hadith Studies*, 8(15), 63-95. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.24233757.1400.8.15.10.2> [In Persian]
- Bayhaqi, Zahir al-Din Abū al-Ḥasan 'Ali ibn Zayd. (2000). *Ma'ārij Nahj al-Balāgha* (M. T. Danesh-Pajouh, Ed.). Qom: Ayatollah al-'Uzma Mar'ashi Najafi Library Publications. [In Persian]
- Baker, M. (2012). *In other words: A coursebook on translation* (A. Bahrami, Trans.; 1st ed.). Tehran: Rahnama. [In Persian]
- Hajizadeh, M., Farhadi, P., & Farhadi, R. (2019). A critique and evaluation of Mohammad Dashti's translation of *Nahj al-Balāgha* based on Garcés's model (1994): A case study of the first sermon

- and aphorisms 1–20. *Translation Research in Arabic Language and Literature*, 9(21), 9–44. <https://doi.org/10.22054/rctall.2020.45992.1416> [In Persian]
- Haghani, N. (2007). *Views and theories of translation* (1st ed.). Tehran: Amir Kabir. [In Persian]
- Dashti, M. (2013). *Translation of Nahj al-Balāgha* (15th ed.). Qom: Nashta. [In Persian]
- Dehkhoda Dictionary. dehkhoda.ut.ac.ir/fa/Dictionary
- Delshad Tehrani, M. (2016). *Cheshmeh-ye khorshid: An introduction to Nahj al-Balāgha* (8th ed.). Tehran: Darya. [In Persian]
- Al-Zanani al-Jabri, A. (n.d.). The problem of translating terminology: The term *ṣalāt* between Arabic and Hebrew as a model. *Journal of Qur'anic Research and Studies*, 5–6(9), 333–402. <https://jqrs.qurancomplex.gov.sa> [In Arabic]
- Salimi, Z., & Nazari, A. (2022). An analysis and critique of Dashti's translation of *Nahj al-Balāgha* based on Ladmiral's approach: A case study of the final ten sermons. *Alavi Studies*, 13(25), 169–196. <https://doi.org/10.30465/alavi.2022.8039> [In Persian]
- Subhi, S. (2004). *Nahj al-Balāgha* (4th ed.). Beirut: Dar al-Kitab al-Lubnani. [In Arabic]
- Safari, S. (2019). *Translation criticism in translation studies: From theory to practice* (1st ed.). Tehran: Avin Mehr. [In Persian]
- Torayhi, Fakhr al-Din ibn Muhammad 'Ali. (1996). *Majma' al-bahrayn* (A. H. Ashkuri, Ed.; 3rd ed.). Tehran: Maktabat al-Murtazawiya. [In Persian]
- Ghorbani Madavani, Z. (2020). Examining Majed Anani's translation of Jalal Al-e Ahmad's *Nūn wa al-qalam* based on Baker's idiomatic equivalence theory. *Translation Research in Arabic Language and Literature*, 9(21), 203–228. <https://doi.org/10.22054/rctall.2020.44166.1397> [In Persian]
- Munday, J. (2012). *Introducing translation studies: Theories and applications* (A. Bahrami & Z. Tajik, Trans.; 1st ed.). Tehran: Rahnama. [In Persian]
- Mirahmadi, S. R., Noursaydeh, A. A., & Salmani Haghighi, M. (2023). An investigation of selected sermons of *Nahj al-Balāgha* based on Nida's formal and dynamic equivalence model: A case study of Ansariyan's, Dashti's, and Makarem Shirazi's translations. *Literary Studies of Islamic Texts*, 8(24), 99–117. <https://doi.org/10.22081/jrla.2021.61387.1333> [In Persian]
- Nasiri Moghaddam, A. M., & Fathi Rad, N. (2021). Translating idioms: A case study of English translations of idioms in The Date Palm. *Journal of Language, Culture, and Translation*, 4(1), 63–85. <https://doi.org/10.30495/lct.2021.1938504.1042> [In Persian]
- Nafisi, A. A. (1964). *Farhang-e Nafisi*. Tehran: Khayyam. [In Persian]